

**Pavel
Stojar**

Procházky Zlínem

nastole

Procházky Zlínem

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihynastole.cz
www.albatrosmedia.cz

Pavel Stojar
Procházky Zlínem – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Procházky Zlínem

Procházky Zlínem

Pavel Stojar

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. Vtom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Obsah

Po stopách Tomáše Bati	12
Za panem baronem a zlínskými měšťany	46
Na návštěvě u Baťových pracovníků	84
Na krásné modré Dřevnici	112
Vzhůru za legendami	134
Od vily k vile přes největší sídliště	168
Výprava za pasekáři	188
Za odkazem hrabat Seilernů	200
Na skok k malenovickému hradu	210

Zlín, město jako žádné jiné

Na první pohled to není patrné, ale Zlín je město s hlubokými historickými kořeny. První zmínka o něm pochází z roku 1322. Avšak památek na uplynulá staletí tady mnoho nenajdete. Skoro vše převálcovala bouřlivá výstavba století dvacátého. Proto tento průvodce vypráví o řadě míst, která už nikdo nemůže vidět, jež se proměnila k nepoznání. I zdánlivě nenápadná tuctová zákoutí však mohou ukrývat nečekaná tajemství a pozoruhodné příběhy.

Mnohá města se ve snaze přilákat turisty prezentují jako jedinečná. U Zlína to ale platí dvojnásob. Už když sem přijíždíte, nemůžete si toho nevšimnout.

Oficiální barvy převzal Zlín z erbu Šternberků. Žlutá šternberská hvězda na modrém poli je součástí městského znaku i novodobé modro-žluté vlajky města. Dobře to samozřejmě vědí fanoušci místních sportovních klubů, na hokejových a fotbalových utkáních se to modrou a žlutou jen hemží.

Skutečné barvy Zlína jsou ovšem jiné. Vidíte je všude kolem sebe. Červená barva cihel, bílý beton a všudypřítomná zeleň. Tyto tři barvy dělají Zlín nezaměnitelným.

Pozoruhodné je, že zásluhu na tom nese jeden jediný člověk. Ne že by to všechno udělal sám. Dokázal k tomu motivovat své spolupracovníky, ty nejschopnější ve svých oborech, které sem přivedl z různých koutů země, aby se podíleli na společném díle. Přišel s velkými vizemi a společně se jim je podařilo zrealizovat. Tak vznikl fenomén batovského Zlína, takto se zrodilo ideální firemní průmyslové město v zeleni. „Zlín jest zářivý fenomén,“ prohlásil údajně při pobytu ve městě v roce 1935 slavný francouzský funkcionalistický architekt Le Corbusier.

Zatímco stopy zlínských Šternberků zavály dějiny a zůstaly po nich jen barvy, odkaz Tomáše Bati a jeho následovníků je ve městě stále živý.

Nezměnila to ani snaha komunistů, kteří dělali vše pro to, aby se na budovatele moderního Zlína zapomnělo. Od roku 1949 muselo Baťovo město čtyřicet let nést jméno komunistického vůdce Klementa Gottwalda. Pro Zlíňany to byla potupa. Ostatně starší generace nikdy nepřestaly svému bydlišti říkat Zlín.

V úvodu se obvykle děkuje těm, bez kterých by knížka nevznikla. A jak je z předchozích řádek patrné, sluší se poděkovat především Tomáši Baťovi. Bez něj by skoro nebylo co psát, ale hlavně neměl by to kdo psát. I já patřím k většině obyvatel tohoto východomoravského města, jejichž předky sem přivábily nevidané pracovní příležitosti nabízené za první republiky Baťovými závody.

Velkou inspirací k toulkám městem mi byly i fotografie Josefa Řezníčka, který už řadu let pod uměleckým jménem Jsf Abb zachycuje Zlín často z velmi netradičních úhlů. Mnoho jeho magických snímků najdete také v této knížce.

Za vstřícnost, důkladné konzultace a cenné rady děkuji především Davidu Valůškovi, řediteli Státního okresního archivu ve Zlíně. Mnoho přínosných informací a zajímavostí jsem se dozvěděl také od jeho předchůdce, historika Zdeňka Pokludy. A pak je tady projekt Zlínský architektonický manuál, za nímž stojí Lucie Šmardová. Na jejich webu najdete ohromné množství podrobných informací, z nichž jsem rovněž čerpal a které se mohou hodit i vám, pokud se o Zlínu chcete dozvědět ještě víc.

Ovšem pozor, doba je dynamická a tvář města se proměňuje. Objevují se nové projekty, jiné věci zase mizí. Ale takový už je život. Tak dost řečí a vzhůru do ulic.

Pavel Stojar

01

Po stopách Tomáše Bati

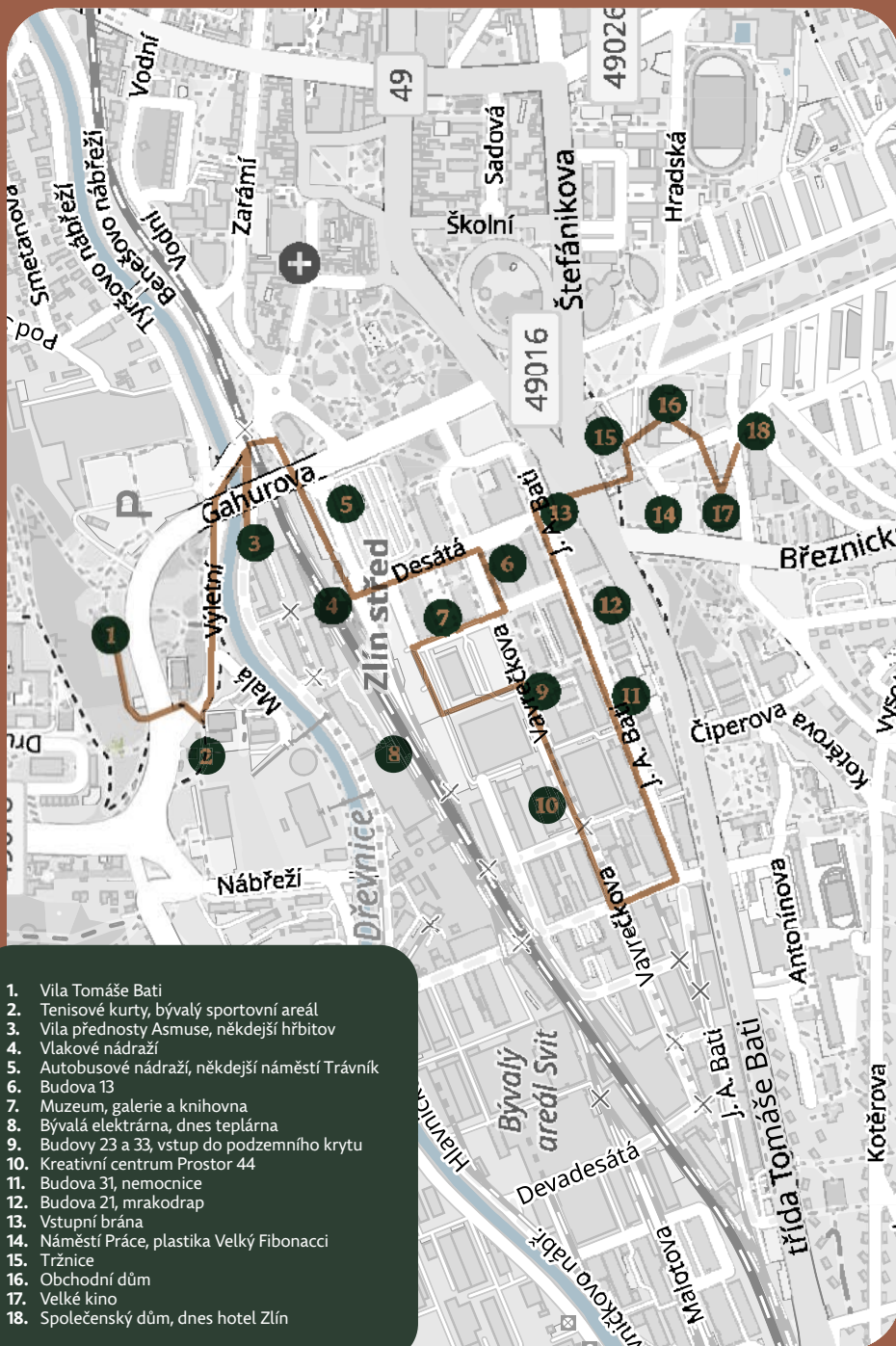
Procházka od vily, kde žil Tomáš Baťa s rodinou, přes jeho továrnu, kde pracovaly desítky tisíc lidí, až k novému centru Zlína, které založil.

Kde žil Tomáš Baťa? Kudy chodil do práce? Jak vypadala jeho továrna kdysi a jak vypadá dnes? Kde se zaměstnanci firmy bavili a kde nakupovali? Tato procházka nás zavede od vily legendárního podnikatele přes zaniklé městečko Trávník, průmyslové závody, které založil, až na náměstí Práce, kdysi tepající srdce nového moderního Zlína.

Délka procházky: 2,8 km

Začátek: vila Tomáše Bati

Konec: náměstí Práce

1. Vila Tomáše Bati
2. Tenisové kurty, bývalý sportovní areál
3. Vila přednosty Asmuse, někdejší hřiště
4. Vlakové nádraží
5. Autobusové nádraží, někdejší náměstí Trávník
6. Budova 13
7. Muzeum, galerie a knihovna
8. Bývalá elektrárna, dnes teplárna
9. Budovy 23 a 33, vstup do podzemního krytu
10. Kreativní centrum Prostor 44
11. Budova 31, nemocnice
12. Budova 21, mrakodrap
13. Vstupní brána
14. Náměstí Práce, plastika Velký Fibonacci
15. Tržnice
16. Obchodní dům
17. Velké kino
18. Společenský dům, dnes hotel Zlín

Málokteré město je tak spojené s jedním člověkem jako Zlín s Tomášem Baťou. Možná vám připadá zvláštní, proč se tady tolik věcí jmenuje po něm. Hlavní třída, nemocnice, univerzita... Vydáte-li se ale do ulic tohoto cihlového města a podkryjete něco z jeho historie, bude vám to brzy jasné.

Tomáš Baťa, zakladatel průmyslového impéria

Tomáš Baťa byl bez debat nejvýznamnější osobností Zlína. Bez něj by toto město nevypadalo tak, jak jej známe dnes. Když v roce 1894 se svými sourozenci Annou a Antonínem založil obuvnickou firmu, měl Zlín necelé tři tisíce obyvatel. Když v roce 1932 tragicky zahynul při leteckém neštěstí, žilo tu téměř desetkrát víc lidí. Tomáš Baťa se narodil v roce 1876 do rodiny, která se už od 17. století po generace živila ševcovským řemeslem. Díky své odvaze, houževnatosti a pracovitosti vybudoval z malé obuvnické dílny jednu z nejúspěšnějších firem na světě. A vybudoval také moderní Zlín, kde byl od roku 1923 starostou. Zahynul 12. července 1932, kdy se letadlo mířící do Švýcarska s ním a pilotem Jindřichem Broučkem zřítilo krátce po startu v Otrokovicích.

Jak se žilo doma u Batů

Tomáš Baťa byl posedlý prací, ve své továrně dokonce bydlel. Jeho sestry Anna a nevlastní Josefa začaly mít starost o jeho rodinný život. Údajně to byly především ony, kdo jej přiměly ke stavbě domu, který se měl stát budoucím rodinným hnízdem.

I když ani tam se nedokázal s prací rozloučit. Vybral si pozemek nedaleko továrny, v části Čepkov hned na druhém břehu řeky Dřevnice. Z každé místnosti domu chtěl mít výhled na továrnu. Traduje se, že jeho žena si vymohla, aby alespoň okno v ložnici bylo zazděno. Zde se měl věnovat jiným věcem, a ne zírat na fabriku. Nepravidelné uspořádání čelní fasády by tomu nasvědčovalo. I tak byla hned u hlavního vstupu malá pracovna a pracovní věci se řešily i při různých společenských setkáních ve vile.

Tomáš Baťa si nechal návrh vily vypracovat v roce 1909 u vizovického stavitele Františka Nováka. V průběhu stavby však oslovil Jana Kotěru, který je považován za zakladatele moderní české architektury, aby Novákův projekt přepracoval. Vzhled přilehlého parku navrhl renomovaný zahradní architekt František Thomayer, bratr známějšího lékaře Josefa Thomayera.

Tomáš Baťa s manželkou Marií.

Vila byla dokončena v roce 1912 a v té době již Tomáš Baťa chystal svatbu se svou snoubenkou Marií Menčíkovou. Marie se narodila v roce 1892. Pocházela ze vzdělané a vlastenecky založené české rodiny usazené ve Vídni, její otec měl významné postavení v císařské dvorní knihovně. S Tomášem Baťou se seznámila na krajanském plese ve Vídni v roce 1911, svatbu měli v dubnu 1912. V září 1914 se jim narodil jediný syn Tomík.

Soužití s Tomášem Baťou bylo vzhledem k jeho pracovnímu i životnímu tempu zcela jistě velmi náročné, ale Marie byla silná osobnost a zvládala to. Manželská a rodinná idyla vydržela u Baťů ve vile na Čepkově dvacet let. A převalo ji až tragické letecké neštěstí v červenci 1932, při němž otec rodiny a zakladatel firmy zahynul.

Marie Baťová, opora pro manžela i firmu

Říkalo se jí Marie Tomášová Baťová, podle křestního jména jejího muže. Nebyla totiž jedinou Marií v rodinném klanu Baťů, stejně se jmenovala i manželka Jana Antonína Bati. Tomášova žena Marie Baťová vytvářela rodinné zázemí, ale byla také významnou osobou ve společenské reprezentaci firmy. Důležitou roli měla za německé okupace, kdy svou přítomností ve Zlíně zajišťovala, aby podnik zůstal v českých rukou, protože Jan Antonín Baťa v roce 1939 zemi opustil. V roce 1946, když město i firmu ovládli komunisté, odešla do zahraničí. Zemřela v únoru 1954 v New Yorku. Až po roce 1990 byly její ostatky převezeny do Zlína a uloženy po boku jejího manžela na Lesním hřbitově.

Marie Baťová v obývací hale rodinné vily na Čepkově.

Se synem Tomíkem žila Marie ve vile až do roku 1939, kdy společně odešli do Kanady. Ona se ale nakonec vrátila, zatímco Tomáš junior zůstal za oceánem. Vila na Čepkově byla důležitým místem firemního a společenského dění až do konce druhé světové války.

Po nástupu komunistů se využití vily změnilo. Byla přestavěna na Okresní dům pionýrů a mládeže a celou komunistickou éru sloužila volnočasovým kroužkům. V devadesátých letech byla navrácena rodině a Tomáš Baťa junior ji pak nechal přestavět v původním duchu.

V osmdesátých letech došlo ještě k jedné výrazné úpravě, která prostor nenávrtně přeměnila. Kdysi rozlehlou a malebnou zahradu táhnoucí se až k nábřeží přetнула na půl rušná čtyřproudá silnice spojující centrum města se sídlištěm Jižní Svahy, které se rozkládá na kopci nad někdejší Baťovou rezidencí.

Pohled na jižní fasádu vily Tomáše Bati.

Víte, že...

... vila Tomáše Bati byla během komunistické éry přestavěna na pionýrský dům? Nacházely se tady dílny modelářů, autodráha, modelová železnice, ale také terária se zvířaty.

V současnosti ve vile sídlí Nadace Tomáše Bati, jejímž úkolem je rozvíjet baťovský odkaz. Vydává množství tematických publikací, připravuje výstavy, organizuje

besedy, vzdělávací a kulturní akce, pravidelně pořádá komentované prohlídky vily. Výjimečnou událostí je každoročně 1. máj navazující v poněkud menším měřítku na velkolepou baťovskou tradici Svátků práce. Programu ve vile a v přilehlé zahradě se pravidelně účastní někteří z Baťových potomků.

V zahradě si také můžete prohlédnout venkovní expozice nebo zažít inspirativní okamžiky ve výstavních modulech.

Ani v Baťově rodinné vile nechyběla pracovna.

Železnice proměnila Zlín

Od Baťovy vily vyrazíme kolem benzinky a legendární hospody Pod Lipou, kde můžete posedět a osvěžit se na zahradce. Za čerpací stanic si všimněte tenisových kurtů, které tady jsou už od baťovské éry. Bývaly součástí zaniklého rozlehlého sportovního areálu U Elektrárny, kde hrával úspěšný fotbalový klub SK Baťa a na oválu trénoval a sbíral první rekordy legendární běžec Emil Zátopek. Nebylo to však první zlínské sportoviště, k tomu se dostaneme ještě o kousek dál.

Nacházíme se na Výletní ulici, až sem kdysi sahala zahrada Baťovy vily. Kolem řeky dojdete k nákupnímu centru Čepkov a po čepkovském mostě přejdete na druhý břeh. Za mostem po pravé straně je někdejší vila přednosty stanice Rudolfa Asmuse, dnes sídlo Generální inspekce bezpečnostních sborů. Dál podél řeky se už nacházejí typické cihlové budovy někdejších Baťových závodů. Ve dvacátých letech v těchto místech byly lázně pro Baťovy zaměstnance, kteří v té době

většinou nedisponovali vlastní koupelnou. A také první zlínský fotbalový stadion. To vše později pohltila rozšiřující se továrna.

Tato část města prošla od konce 19. století docela dramatickou proměnou. Hlavním impulzem bylo vybudování železniční trati z Otrokovic do Vizovic, která vedla právě tudy. To ostatně dobře poznáme, překročíme-li železnici a budeme pokračovat doprava směrem k nádraží.

Víte, že...

... mezi vlakovým nádražím a řekou Dřevnicí se nacházel první zlínský stadion? V polovině dvacátých let zde firma Baťa vybuodovala areál s hřištěm pro fotbal a házenou, atletickou a cyklistickou dráhu dlouhou 500 metrů, dva tenisové dvorce s tribunou pro 400 diváků, v níž byly umístěny šatny, klubovna nebo místnost pro box. Později se areál přestěhoval o něco dále za řeku. Do míst, kde dnes stojí prodejna Lidl.

Zmizelý kostelík svaté Barbory

Obrazů a map, které ukazují starý Zlín v minulých staletích, se dochovalo jen pár. Vzhled města v průběhu dějin tedy můžeme odvozovat jen v hrubých obrysech. Na kresbě ze druhé poloviny 18. století je vpravo dole zachycen dávno zmizelý kostelík svaté Barbory. Zhruba v místech, kde později vznikla vila přednosta zlínského nádraží. Je to jediné známé zobrazení zaniklého chrámu.

Původně středověký svatostánek obklopený hřbitovem se nacházel na okraji městečka Trávník, dříve také Grygov. Toto zlínské předměstí byste našli ještě v první polovině 20. století pod zámkem zhruba v místech dnešního autobusového nádraží.

Kostel svaté Barbory byl pravděpodobně postaven ve druhé polovině 15. století na popud majitele panství Viléma Tetoura z Tetova. Stejně jako pro mnoho jiných církevních staveb byl pro kostelík osudný nástup císaře Josefa II. na rakouský trůn. V roce 1783 byl na základě josefínských dekretů zrušen a upraven na sýpku.

Skladovat obilí na vlhkém místě u řeky ale nebyl dobrý nápad. Proto byla postavena nová sýpka na vhodnějším místě. Někdy v prvních desetiletích 19. století byl nevyužívaný a zchátralý kostel zbourán.

Na kostel s hřbitovem se pozapomnělo, a proto vyvolalo pozdvižení, když se při stavebních pracích v pozdějších desetiletích nacházely pozůstatky lidských koster. Nejprve na konci 19. století, když se stavěla železnice do Vizovic, a pak ve třicátých letech při výstavbě továrních budov firmy Baťa mezi Dřevnicí a tratí.

Zlínské nádraží nedlouho po otevření kolem roku 1900.

Víte, že...

... poblíž dnešní železniční stanice Zlín-střed se nacházel kostel svaté Barbory? Měl asi 20 metrů na délku a 10 metrů na šířku. Výška včetně střechy mohla dosahovat až 15 metrů.

Nádraží dnes příliš nevábí

V roce 1899 se otevřela vlaková trať protínající Zlín, která se v Otrokovicích napojovala na někdejší Severní dráhu císaře Ferdinanda, první parostrojní železnici na našem území. Pro Zlín to byla obrovská událost, protože železnice do té doby

vcelku odloučené městečko otevírala světu. Využil toho také Tomáš Baťa, který nedaleko nádraží začal stavět svůj nový tovární areál.

Co se ovšem od roku 1899 příliš nezměnilo, je zlínské železniční nádraží. Tehdy postavená budova stojí dodnes, kolejiště je nebezpečné, jen s provizorním betonovým nástupištěm. Celý prostor areálu železničního a autobusového nádraží je místními vnímán jako jeden z nejožehavějších problémů města. Obojí je v neutěšeném stavu, navíc vyhledávané bezdomovci a opilci.

Pro přijíždějící vlakem nebo dálkovým autobusem to je dost nelichotivá vizitka krajského města. Což ostatně můžete posoudit sami při průchodu touto lokalitou. Přesto je třeba říci, že hlavní část nádražní budovy patří k nejstarším stavbám ve Zlíně a připomíná důležitý mezník ve vývoji města. Přesto bude v nejbližších letech pravděpodobně zbourána kvůli výstavbě nového dopravního terminálu.

V místech před zlínským nádražím se po několika staletích nacházelo druhé historické zlínské náměstíčko Trávník. Zdobila ho socha svatého Jana Nepomuckého, dnes umístěná v Divadelní ulici. Později se zde nacházela legendární hospoda Monako s velkou letní zahrádkou a tanečním parketem. Když se Baťovi zaměstnanci vyhrnuli po směně z továrny, bývala to jejich oblíbená zastávka. Továrník to ovšem nesl vcelku nelibě – pití považoval za metlu obyvatelstva a jako starosta města proti alkoholu bojoval.

Nádražní ulice při povodni v roce 1926. Vpravo proslulá restaurace Monako. Ulice byla zbourána kvůli stavbě autobusového nádraží.

Víte, že...

... na místě autobusového nádraží stávalo druhé zlínské náměstí nazývané Trávník? Ráz předměstí pod zámeckým návrším byl nejprve narušen budováním tratě, pak rozšiřováním Baťových závodů, s nimi sousedícího koupaliště a nakonec zdejší domky zcela zmizely při výstavbě autobusového nádraží v osmdesátých letech 20.století.

Kde se zrodil Baťův obuvnickýázrak

Bývalé Baťovy závody se dnes nacházejí prakticky v centru města, během dynamického růstu ve 20. století je obklopila zástavba. Původně ovšem začala továrna růst až za městským osídlením, v prostoru mezi železničním nádražím a silnicí na Malenovice.

Když se Tomáš Baťa vrátil z cesty do Spojených států, inspiroval se ve svém podniku americkým stylem práce. To výrazně ovlivnilo i podobu továrny a později celého města. Podle amerických plánů upravených architektem Dominikem Feyem začal budovat vícepodlažní zděné výrobní budovy. První stála od roku 1906 přímo naproti nádraží. Postupně jich vznikla směrem k malenovické silnici celá řada za sebou. U nádraží byl také původní hlavní vstup a vjezd do továrny.

Od novějších budov stavěných ve dvacátých a třicátých letech se ty starší lišily tím, že neměly typickou konstrukci s charakteristickými bílými nosnými železobetonovými sloupy. Měly cihlové nosné zdi a klenutá okna. Původní budovy z doby před první světovou válkou a těsně po ní však byly částečně zbourány při postupné modernizaci závodů, ale především vážně poničeny a strženy po spojeveckém náletu na Zlín v listopadu 1944. Ten drasticky zasáhl především východní obuvnickou část továrny, nádraží a blízkou elektrárnu. Na řadu měsíců paralyzoval výrobu obuvi ve Zlíně.

Jediná stavba, která v této části továrny nálet přestála, je takzvaná třináctka, tedy budova číslo 13. Do sedmdesátých let 20. století dokonce měla původní okna zakončená nahoře klenutým obloukem. Oprava fasády ovšem původní vzhled zakryla. Pokud však posedíte s kávou a zákuskem v okouzující kavárně nazvané Továrna nebo si zajdete na opačné straně budovy na pivo a něco na zub do plzeňské pivnice, můžete původní oblouky oken dodnes obdivovat – zevnitř totiž zůstaly zachovány.

Nejstarší tovární budovy z počátku 20. století byly zničeny spojeneckým náletem v listopadu 1944.

Víte, že...

... budovy v bývalých Baťových závodech jsou označeny čísla podle amerického vzoru, podobně jako ulice v New Yorku? Například číslice 21 znamená, že jde o druhou budovu ve směru z východu na západ a první ve směru od jihu na sever. Číslování urychlovalo orientaci v areálu. Také ulice mezi továrními budovami tvoří pravidelnou mřížku s pravouhlými nárožními podobně jako na Manhattanu.

Sbírka obuvi ve zlínském muzeu patří k největším na světě.

Z tovární linky je muzeum a galerie

Mezi vlakovým nádražím a budovou 13 se před válkou nacházely ještě tři další tovární budovy. Ty byly koncem roku 1944 bombami poničeny natolik, že byly později zbourány. V prvních poválečných letech zde proto vznikla podle návrhu architekta Jiřího Voženílka dvojice pětietážových budov 14 a 15, určených pro obuvnickou výrobu. Jsou postaveny v typickém baťovském duchu s železobetonovým vyzdívaným skeletem, ovšem přizpůsobené novým požadavkům obuvnické výroby.

Podnik Svit zde ukončil výrobu bot v roce 2000. V následujících letech dvojici budov získal nově vzniklý Zlínský kraj. Opravil je a přeměnil na moderní kulturní centrum nazvané 14|15 Baťův institut, sídlo krajského muzea, galerie a knihovny.

Stálá muzejní expozice představuje baťovskou historii, najdete tady také unikátní sbírku obuvi nebo ukázkou linky na výrobu bot. Samostatný výstavní okruh se zaměřuje na cestovatelský fenomén, výpravy Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda. Menší expozice je pak věnována zlínskému filmu.

Krajská galerie výtvarného umění nabízí unikátní soubor českého moderního umění 20. století, prezentuje baťovskou architekturu a vývoj designu, který je úzce spojen se Zlínem.

V budově číslo 15 je sídlo knihovny, přednáškové sály a kavárna. Prostranství mezi objekty 14 a 15 je zaplněno vyvýšenou betonovou platformou, pod níž se kromě parkoviště nachází rozlehlý moderní sklad knih. V letních měsících bývá tento prostor mezi budovami dějištěm různých kulturních akcí pod otevřeným nebem.

Zvedneme-li oči od betonové plochy vzhůru, zaujme nás konstrukce spojující obě budovy v úrovni střechy. Je to zdejší technický unikát – poslední zachovaná střešní lanovka. Dříve jimi byl tovární areál prošpikovaný takřka celý. Rozvážely komponenty mezi jednotlivými dílnami, případně kompletní výrobky do budovy velkoskladu obuvi.

14|15 Baťův institut je pozoruhodnou ukázkou toho, jak lze průmyslové objekty adaptovat na zcela jiné účely. A také důkazem, jak variabilní možnosti baťovské stavby nabízejí. Koneckonců byly projektovány tak, aby byly co nejuniverzálnější. V případě aktuální potřeby šlo výrobní linky snadno proměnit ve sklady nebo třeba prostory pro vzdělávání.

Pohled do stálé expozice Krajské galerie výtvarného umění.

Víte, že...

... v krajské galerii můžete zhlédnout unikátní soubor českého moderního umění 20. století – výjimečná díla od Josefa Čapka, Toyen, Emila Filly, Bohumila Kubišty nebo Jindřicha Štyrského?

Bývalá Baťova elektrárna dodnes vyrábí teplo

Z vyvýšené platformy mezi budovami 14 a 15 se naskýtá zajímavý pohled západním směrem do srdce někdejšího továrního areálu. Z jeho siluety nepřehlédnutelně vyčnívá štíhlý komín teplárny, nejvyšší stavba Zlína. Tento 140 metrů vysoký železobetonový komín byl postaven v roce 1950 pro potřeby elektrárny. V té době to byl nejvyšší komín nejen ve Zlíně, ale na celém našem území. Pamětníci si možná ještě vzpomenou, jak v socialistických časech chrlil hustá mračna sazí, která ulpívala široko daleko na všem, třeba na prádle sušícím se na balkonech. Později vznikl opodál ještě druhý, o něco nižší komín. Součástí areálu byly i tři mohutné chladicí věže na druhém břehu řeky. Do dnešních dní se zachovala jedna z nich. Elektřina se zde již nevyrábí, pouze teplo.

Původní baťovská elektrárna a za ní komín, který dodnes využívá zlínská teplárna.

Víte, že...

... pro potřeby elektrárny v tehdejší Gottwaldově byl v roce 1950 vystavěn nejvyšší komín v Československu? Měřil 140 metrů a chrlil na město a jeho obyvatele oblaka hustého tmavého dýmu.

Celý tento komplex začal vznikat před koncem první světové války, kdy firma Baťa na ploše mezi železniční tratí a řekou Dřevnicí zahájila výstavbu velké moderní elektrárny. Stavba byla dokončena v roce 1921. Elektrárna byla vybavena turbogenerátorem o výkonu 2 218 kW a vyráběla proud o napětí 5 000 voltů, který se transformoval na rozvodové napětí 380/220 V.

Baťova elektrárna produkovala střídavý proud, který byl stabilnější a vydatnější než do té doby ve Zlíně používaný stejnosměrný proud. Uživatelé elektrické sítě ovšem byli vesměs vybaveni přístroji na stejnosměrný proud, proto novinku z továrny odmítali. Plně se podařilo střídavý proud ve Zlíně prosadit, až když se v roce 1923 stal Tomáš Baťa starostou.

Z terasy 14|15 Baťova institutu můžeme vedle budov nádraží stále vidět nejstarší část elektrárny. Na její fasádě dokonce nezřetelně prosvítá velký nápis, baťovské heslo „Lidem myšlení – strojům dřinu“.

Ke zlínské elektrárně se váže ještě jeden zajímavý fenomén. Tedy vlastně fenomény dva.

Uhelné doly na jižní Moravě a Baťův kanál

Pro Baťovy závody bylo charakteristické, že se firma snažila být co nejméně závislá na dodavatelích a pokud možno si vše potřebné obstarat v rámci koncernu. To byl ostatně jeden z důvodů výstavby elektrárny. Při výrobě elektrické energie bylo potřeba spalovat uhlí. A to firma musela nakupovat. Řešením bylo zřízení vlastních dolů v jihomoravském lignitovém revíru. V roce 1934 firma otevřela v katastru Ratíškovic u Hodonína důl, který dostal jméno Tomáš. Těžil se zde lignit, tedy nepříliš kvalitní hnědé uhlí. Těžba dosahovala v průměru 600 tun denně.

Důl Tomáš v Ratíškovicích zaměstnával v době největší aktivity až 400 lidí. Součástí zázemí pro pracovníky dolu byl obchod s kantýnou a také obytná kolonie s několika typizovanými baťovskými rodinnými dvojdomky. Pro zaměstnance byla k dispozici i ošetřovna, venkovní bazén a hřiště.

Těžba skončila v roce 1952. Hornická kolonie nazývaná Baťovka je ale i dnes obydlená a areál bývalého dolu stále žije. Sídlí zde firma T Machinery, která se zabývá výrobou a opravami těžebních strojů.

Uhlí z jižní Moravy mířilo do Zlína na železničních vagoncích. Doprava tak velkého množství paliva nebyla nijak levná. To vedlo k dalšímu radikálnímu řešení, kterým byla výstavba nové vodní cesty – Baťova kanálu. Průplav vybudovaný v letech

1934 až 1938 je dlouhý 52 kilometrů a spojoval Otrokovice se Sudoměřicemi, kde se pomocí takzvaného výklopníku hnědé uhlí překládalo z železničních vagonů na vlečné čluny. Ty byly v umělých částech vodní cesty taženy z břehu traktory a v místech, kde trasa vedla korytem řeky Moravy, je vlekly remorkéry.

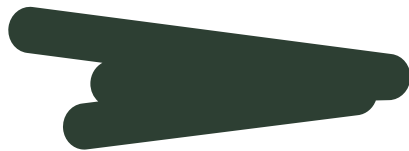
Firmě Baťa se pro plán výstavby kanálu podařilo získat vládní úřady, pro které byla vodní cesta důležitá z hlediska zavlažování, ale také jako prevence povodní. Podle dohody se obě strany o náklady rozdělily. Devět milionů korun zaplatila firma Baťa, osmnáct milionů ministerstvo zemědělství na meliorace a závlahový systém, sedm milionů na mzdy dělníků poskytlo ministerstvo sociální péče. V té době se ještě naplno projevovaly důsledky světové hospodářské krize a s ní spojená vysoká nezaměstnanost. Výstavba vodní cesty nabídla velké množství pracovních míst.

V Otrokovických dělníci vybudovali přístaviště a 760 metrů dlouhý kanál, kterým mohly lodě přivážející hnědé uhlí z dolu Tomáš proplout až do areálu Baťovy továrny.

Během druhé světové války byl kanál poničen a později opraven. Jeho význam pro dopravu ale upadal, až byl v roce 1961 uzavřen a tři desetiletí chátral. K oživení vodní cesty došlo až v devadesátých letech. První loď po dlouhé odmlce na kanál vyplula v květnu 1995. V roce 2002 vznikla obecně prospěšná společnost Baťův kanál, která se podílí na organizaci plaveb, provozuje informační centrum a podporuje podnikatele, jejichž aktivity souvisejí s rozvojem turistického ruchu podél kanálu.

Dnes je prakticky celá vodní cesta s třinácti plavebními komorami opravená a fungují na ní pravidelné plavby i individuální turistická vodní doprava. Lodě lze dojet až do přístaviště u slovenské Skalice. V budoucnu se plánuje protažení vodní cesty na jih do Hodonína a na sever do Kroměříže.

To už jsme se ale v našem vyprávění dostali ze Zlína skutečně hodně daleko. Je načase vrátit se do zdejšího továrního areálu, na betonovou platformu mezi budovy číslo 14 a 15.

Tažný remorkér s člunem na uhlí na Baťově vodní cestě.

Víte, že...

... k otevření celé trasy Baťova kanálu došlo 2. prosince 1938? První cestu vykonal motorový člun s vlečnou lodí, který dovezl prvních dvě stě tun ratíškovického lignitu. V létě 1939 začaly na kanále také pravidelné vyhlídkové projížďky na výletní lodi Mojena.

Kde stávalo koupaliště Baťák

Na východní straně s budovou číslo 14 sousedí Laboratorní centrum Univerzity Tomáše Bati. Na jeho místě stávalo od třicátých do osmdesátých let 20. století oblíbené koupaliště, kterému se lidově říkalo Baťák. Byl tu velký padesátimetrový bazén, skluzavka, fontána, sprchy, šatny. V letech 1940 a 1941, když se ve Zlíně konal festival Filmové žně, užívaly si tu vody a sluníčka největší hvězdy tehdejší české kinematografie v obležení svých obdivovatelů.

Koupaliště bylo nedaleko vstupu do továrny, takže se tu zaměstnanci mohli v teplých dnech osvěžit po odchodu z práce. Na místě původní vrátnice střežící vjezd do areálu na křižovatce ulic Vavrečkovy a Desáté se dnes nachází malá prosklená stavba, v níž je prodejna květin.

České herecké hvězdy František Filipovský a Raoul Schránil si z festivalu Filmové žně odskočily na koupaliště u továrny, rok 1941.

Tovární budova číslo 34 sloužila jako velkosklad obuvi.

Víte, že...

... od svého vzniku až do roku 2001 byl rozlehlý tovární areál s desítkami budov uzavřený pro veřejnost, obehnaný vysokou zdí nebo plotem a dovnitř mohli jen zaměstnanci zdejších podniků nebo jejich návštěvy? Tovární zeď podél rušné Malenovské ulice, dnešní třídy Tomáše Bati, byla v baťovské éře popsána různými motivačními a propagačními hesly. Dnes můžete areálem volně procházet křížem krážem.

Touláme se továrnou

Vydáme se po Vavrečkově ulici západním směrem, tedy dále do továrního areálu. Vlevo je další zdařilá ukázka modernizace původní tovární stavby pro nové účely. V budově 23 dnes sídlí kanceláře Technologického inovačního centra, v přízemí je vegetariánská restaurace a kavárna.

Na místě protějšího parkoviště stály tovární budovy 24, 25 a 26, které byly kvůli špatnému stavu zbourány a developer místo nich plánoval postavit nákupní a volnočasové centrum. Otázkou zůstává, zda a kdy se záměr uskuteční.

Následující rozlehlá budova 34 sloužila dříve jako obří velkosklad obuvi. Vznikla až po druhé světové válce, aby nahradila původní velkosklad vybombardovaný v roce 1944. Ten se nacházel naproti přes ulici, v místě dnešních budov 33 a 32.

Ty jsou podstatně mladší než okolní stavby v areálu, pocházejí ze sedmdesátých a osmdesátých let. V budově 33 na Vavrečkově ulici dodnes funguje gumárenská výroba. Ostatně pokud procházíte kolem, snadno to poznáte po čichu.

Pod stromy, na travnaté ploše v mírném svahu mezi budovami 23 a 33 najdeme ještě jednu technickou zajímavost, která na první pohled není příliš patrná. Za těžkými kovovými dveřmi je ukrytý vstup do podzemních chodeb, které za druhé světové války sloužily k evakuaci zaměstnanců v případě nebezpečí, například při náletu.

Víte, že...

... z továrního areálu vede dlouhá betonová podzemní chodba, kudy se za války při náletech evakovali zaměstnanci? Míří směrem na jih k dnešnímu hokejovému stadionu, kde se nacházel protiletectký kryt.

S výrobou pneumatik ve Zlíně začala firma Baťa v roce 1932.

U budovy 33 je na první pohled zřejmé, že je novější než stavby kolem. Byla postavena až v sedmdesátých letech 20. století. Sloužila původně jako sklad surovin pro válcovnu gumy v sousední budově 43. To dokládá, že areál nesloužil jen k výrobě bot. Koneckonců firma Baťa už za první republiky podnikala v celé řadě různých oborů. Těmi nejvýznamnějšími byly kromě obuvnictví gumárenská výroba, strojírenství, stavebnictví nebo výroba letadel.

Rozmanitý výrobní program se promítl i do uspořádání továrního areálu. Většina budov v řadách nejbližší centru města sloužila obuvnické výrobě. Následující řady byly určeny pro gumárenství. Do střední a západní části továrního areálu byly umístěny strojírenské provozy a v nejzápadnějším cípu továrny se nalézaly punčochárny a pletárny.

Celý areál byl protkán železničními vlečkami. Pozůstatky kolejnic můžete na mnoha místech dodnes vidět zalité v asfaltu nebo mezi dlažebními kostkami.

Průmysl nahrazují kanceláře, obchody i kavárny

Při procházce továrním areálem vidíme, že řada budov dodnes slouží k výrobě. Dokonce se zde v menších dílnách stále šijí boty. V horní etáži budovy 44 se nachází kreativní Prostor 44, kde si můžete sami vyzkoušet ušít boty, konají se zde ale i různé kulturní nebo vzdělávací akce.

Je zajímavé sledovat současné využití někdejší továrny. Rozhodně to není žádný chátrající opuštěný brownfield. Jsou tady kanceláře, sklady, obchody, posilovny i gastronomické podniky. Když přijdete na křižovatku ulic Vavrečkova a Šedesátá, po pravé ruce spatříte komplex budov 64, kde se v přízemí nachází velmi příjemná kavárna.

Pokud vás oslovuje industriální atmosféra, můžete si udělat menší či větší odbočku a obrovskými továrními prostory se toulat dál. My se ovšem na křižovatce s Vavrečkovou ulicí vydáme doleva po Šedesáté ulici a pak po zhruba sto metrech odbočíme zase vlevo na ulici Jana Antonína Bati. Zde opět uvidíte různorodé využití někdejší továrny – původní gumárenské provozy se tu mísí s nejrůznějšími obchody, službami i zdravotnickými zařízeními.

Zajímavým příkladem jsou v tomto směru budovy 31 a 32. „Jednatřicítka“ slouží už řadu desetiletí jako lékařské zařízení. Jsou zde ambulance praktických lékařů i specialistů, operační sály, lůžková oddělení i lékárna. V protější „dvaatřicítce“ zase najdete hlavní zlínskou poštu, fitness centrum, drogerii, pekařství nebo banku. Horní patra slouží ke krátkodobému ubytování v podobě loftových apartmánů.

U budovy 32 se nachází malá vodní plocha a uprostřed ní plastika *Zrození hvězdy* vytvořená sochařem a designérem Zdeňkem Kovářem. Původně byla umístěna u budovy Panorama na sídlišti Jižní Svahy.

Zlínský mrakodrap, ikona města

Dostáváme se k nejnápadnější dominantě Zlína. Administrativní budova firmy Baťa číslo 21 je stavebně-technickým unikátem z mnoha důvodů. Říká se jí také zlínský mrakodrap. Dnes nám to může připadat nadnesené nebo úsměvné, ale v době dokončení neměla tato stavba ve střední Evropě obdoby. Svým umístěním se stala „jedenadvacítka“ dominantou továrního areálu, ale i přilehlého náměstí Práce a celého nového baťovského centra města.

Vladimír Karfík dal Zlínu americký šmrnc

Vladimír Karfík (1901–1996) byl jedním z nejnápadnějších architektů, kteří formovali podobu rychle se rozvíjejícího Zlína. Narodil se ve slovinské Idrii, kde jeho otec působil jako lékař. Po absolvování Fakulty architektury ČVUT v Praze pracoval v Paříži v kanceláři světového architekta Le Corbusiera. V roce 1927 odcestoval do USA, kde působil v ateliéru dalšího legendárního architekta, Franka Lloyda Wrighta. V Chicagu se dostal do kontaktu s Janem Antonínem Baťou, který mu nabídl práci ve Zlíně. V květnu 1930 nastoupil do stavebního oddělení firmy Baťa. Kromě administrativní budovy 21 (1938) vtiskl podobu Společenskému domu ve Zlíně (1932) i v Otrokovicích (1935). Navrhl obchodní domy Baťa v Brně, Bratislavě nebo Liberci, stejně jako několik sportovišť či zlínské koupaliště Baťák. Je také autorem sakrálních staveb, například kostela ve slovenské Petržalce (1930) nebo evangelického kostela ve Zlíně (1937). Po druhé světové válce Karfík odešel do Bratislavy, avšak nadále pracoval na některých zlínských projektech, například na projektu sídliště na Obecinách.

Ve druhé polovině třicátých let byla firma Baťa globálním koncernem, který pod vedením šéfa Jana Antonína Bati zaměstnával jen ve Zlíně přes 30 tisíc lidí. Kromě dělníků to samozřejmě byla i velká armáda úředníků. Pro ně a pro vedení firmy navrhl architekt Vladimír Karfík, šéf stavebního oddělení firmy Baťa, sedmáctiposchoďový mrakodrap.

Ikonický zlínský mrakodrap a kovová socha *Zrození hvězdy* od Zdeňka Kováře.

Architekt Vladimír Karfík dohlíží na výstavbu budovy 21.

O stavební povolení požádala firma v roce 1936 a už v květnu 1938 se do ještě rozestavěné budovy stěhovali první z více než dvou tisíc úředníků. Kompletně dokončen byl mrakodrap v roce 1939. I přes velikost budovy byla výstavba velmi rychlá díky použití standardní železobetonové konstrukce, kterou můžeme vidět u mnoha dalších budov v továrním areálu, stejně jako u jiných větších staveb ve městě, jako jsou školy, internáty nebo Obchodní dům. Pro tento univerzální stavební modul je typická stejná vzdálenost mezi sloupy betonového skeletu, která je 6,15 × 6,15 metru. To je míra inspirovaná opět Amerikou, kde 6,15 metru označuje rovných 20 stop.

Interiéry tvořily rozlehlé otevřené prostory o velikosti 80 × 20 metrů, rozdělené pouze jednoduchými montovanými příčkami. Každé podlaží pojalo až 200 zaměstnanců. Výjimkou byla osmá etáž uprostřed budovy, kde byly kanceláře ředitelů, například Jana Antonína Bati, Dominika Čipery, Huga Vavrečky nebo Josefa Hlavničky.

Ostatní patra jsou dnes rozdělena na řady kanceláří, ale osmé podlaží bylo zrestaurováno do původní podoby a můžete si ho prohlédnout během otevíracích hodin finančního úřadu. Stěny zde jsou obložené dřevem, na chodbách originální nábytek a na podlaze gumová podlahová krytina zvaná zlinolit, samozřejmě výrobek baťovských gumáren.

Víte, že...

... zlínský mrakodrap měří 77,5 metru a v době dokončení v roce 1939 byl druhou nejvyšší budovou kontinentální Evropy?

Technické unikáty a fascinující výhled

Snad nejvíce se mrakodrap proslavil unikátní pojízdnou kanceláří, která byla navržena pro Jana Antonína Baťu. Přes široké ocelové automatické dveře mohl vstoupit do kteréhokoli patra nebo mluvit k zaměstnancům prostřednictvím rozhlasu. Uvnitř pracovny je stůl pro šéfa, sedátko pro sekretářku, klimatizace, ale také umyvadlo se studenou i teplou vodou. Jan Antonín Baťa však kancelář nestihl využít, protože emigroval kvůli německé okupaci dřívě, než byla dokončena.

Budovu samozřejmě obsluhovalo i několik dalších výtahů. Kromě svižných rychlovýtahů a nákladního výtahu to byl takzvaný páternoster, tedy oběžný výtah, kde se nastupuje a vystupuje za jízdy. Je stále funkční a během úředních hodin se jím můžete svézt.

Na svou dobu výjimečnou technologickou vymožeností byla místní vzduchotechnika a klimatizační systém. Pečlivě zrestaurovanou klimatizační jednotku, jaké se původně nacházely v každé etáži budovy, si můžete prohlédnout v malé expozici v přízemí „jedenadvacítky“. Tam můžete také nakouknout do pojízdny kanceláře šéfa firmy.

Terasa v 16. podlaží mrakodrapu nabízí úžasný výhled na celý Zlín. Západním směrem vidíte rozlehlý tovární areál a v dálce na konci dřevnického údolí komíny Otrokovic a siluetu vrchoviny Chřibů. Jižním směrem máte krásný výhled na první baťovskou obytnou čtvrť Letná, situovanou ve zvedajícím se svahu, který je nahoře korunován nejvyšším vrcholem na území Zlína, 458 metrů vysokou Tlustou horou s mohutným vysílačem na temeni. Vlevo pod vámi je náměstí Práce s dalšími výškovými budovami – hotelem Zlín a Obchodním domem. Východním směrem vidíte zámecký park, za ním původní centrum města, fotbalový stadion a do dálky se táhnoucí městské čtvrtě s výškovými obytnými budovami, rodinnými domy a vilami ve svazích kopců, to vše ohraničeno hřebenem přírodního parku Vizovické vrchy. Největší zlínské sídliště Jižní Svahy se siluetou Hostýnských vrchů v dáli se nachází severním směrem.

Na terase si ještě můžete prohlédnout bronzový model zachycující Zlín v roce 1950. Díky němu máte jako na dlani dynamický rozvoj města ve 20. století. Vidíte maličké centrum mezi zámekem a kostelem a rozlehlé čtvrtě kolem, které vznikly za baťovské éry. Přímo na terase lze posedět s kávou a zákuskem – buď u stolků pod otevřeným nebem, nebo v prosklené kavárně.

A ještě tu můžete obdivovat jednu technickou raritu. Obvod celé budovy nahoře rámuje kolejnice pro pohyblivou plošinu na mytí oken a údržbu fasády. Plošině se říkalo kočka a dodnes je k vidění „zaparkovaná“ za zelenými vraty vedle venkovní terasy.

Bronzový model Zlína na terase mrakodrapu zachycuje podobu města v roce 1950.

Víte, že...

... šéf firmy Jan Antonín Baťa se slavnou kanceláří ve výtahu nikdy nesvezl? Vy ovšem můžete, stačí si objednat prohlídku v Muzeu jihovýchodní Moravy.

Tovární branou se valily tisíce dělníků

Po prohlídce mrakodrapu se vydáme směrem, kterým až do roku 2000 obvykle mířily kroky většiny zaměstnanců rozlehlého továrního areálu. Zamíříme k hlavní bráně, kudy před začátkem směny a po jejím konci procházely tisíce zaměstnanců obuvnického podniku Svit, jenž se stal od konce čtyřicátých let nástupcem firmy Baťa.

Vstupní budova obložená cihlovými pásky sloužila jako brána pro pěší od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Když budete branou procházet, všimněte si sloupů, na nichž byly umístěny docházkové hodiny, takzvané píchačky, kde si zaměstnanci museli orazit příchod a odchod z práce. Dnes si je můžete vyzkoušet v expozici Muzea jihovýchodní Moravy.

Za branou se nachází podchod pod rušnou třídou Tomáše Bati – tak se jmenuje úsek silnice I/49 protínající Zlín. Podchod vznikl spolu s novou vstupní budovou na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Do té doby se z továrny vycházelo přímo na náměstí Práce, které zde vznikalo od poloviny dvacátých let 20. století na pozemcích zakoupených firmou Baťa od zámeckého velkostatku.

Dříve se zde rozprostírala jen panská pole a pastviny za městem. Jediná stavba, kterou bychom v těchto místech našli, byl panský ovčín. Proto se baťovská čtvrť, nacházející se výše ve svahu, nazývá Nad Ovčírnou. V polovině dvacátých let zde ale průběžně začaly vyrůstat budovy, které se postupně staly tepajícím srdcem nového města.

Uprostřed travnatého prostranství poblíž budovy Tržnice se od roku 2013 tyčí kovová plastika *Velký Fibonacci*. Autorem motivu je sochař Rudolf Valenta. Dílo odkazuje na matematickou posloupnost Leonarda Fibonacciho, řadu přirozených čísel, v níž každé následující číslo je součtem dvou předchozích. Z této posloupnosti vychází tvar plastiky.

Vstupní brána do bývalého továrního areálu.

Plastika *Velký Fibonacci* na Náměstí Práce ve Zlíně.

Z továrny za nákupy a zábavou

Nynější Tržnice vznikla v roce 1927 nedaleko vstupu do továrny jako první baťovský obchodní dům. Byla jednou z prvních veřejných staveb, kde byl využit standardizovaný konstrukční stavební systém z čtverců o rozměrech 6,15 × 6,15 metru.

V přízemí se nacházel konzum a sklad potravin, ve vyšších podlažích pak jídelny pro dělníky. Ve druhém patře později vznikl kinosál, který pojmul přes tisíc diváků. Konala se zde amatérská divadelní představení a další kulturní akce, dokonce i boxerské zápasy.

Později sloužila Tržnice jako bufet, jídelna a podniková prodejna obuvi. Velmi zajímavé období zažila po roce 1990. Vznikl zde legendární rockový klub Golem, kde vystupovala i některá slavná jména světové hudební scény, jako například americký bluesman B. B. King. Dnes jsou zde různé menší obchůdky, služby a restaurace.

Budova Tržnice ve třicátých letech.

První jezdící schody v Československu

Počet zaměstnanců firmy a obyvatel města rostl koncem dvacátých let závratným tempem a Tržnice už nedlouho po svém otevření přestala dostáčet jejich potřebám. Proto se před Vánoci 1931 otevřel jen o pár desítek metrů dál nový Obchodní dům.

Desetipodlažní objekt byl jedním z největších a nejmoderněji vybavených obchodů v Československu. V jeho případě byla rovněž použita standardizovaná technologie výstavby, i když zde nejsou viditelné cihlové vyzdívky. K technologickým zázrakům budovy patřily pohyblivé schody. Šlo zřejmě o první interiérový eskalátor v tehdejších

Československu, další se objevily až o několik let později, v roce 1935 v brněnském obchodním domě ASO a 1939 v pražské Bílé labuti.

V rozlehlé restauraci Obchodního domu se vařilo podle tehdejších aktuálních trendů, týdenní menu inzerovaly baťovské noviny. Nacházely se zde také menší bufety, kavárny, prodejna ryb, pražírna kávy a masna. V sedmé etáži byla zřízena jídelna pro mladé muže a ženy z nedalekých internátů. Typické byly nízké ceny.

Zákazníci si kromě potravin mohli nakoupit textil, kuchyňské potřeby, pohonné hmoty, nábytek i další zboží. Každý večer po setmění se Obchodní dům i další budovy na náměstí Práce rozzářily neony, které novému centru Zlína dodaly velkoměstský ráz.

Velkokapacitní jídelna v Obchodním domě.

Během komunistické éry prošel objekt přestavbou, která výrazně změnila jeho podobu. Až v roce 2018 byla budova Obchodního domu znovu zrekonstruována a fasádě se navrátila původní podoba charakteristická tím, že se výška prosklení postupně zmenšuje od spodních pater k horním, kde jsou řady oken nejužší.

Pokud se chcete ve Zlíně dobře najíst, restaurace v Obchodním domě jsou dobrou volbou. Dále zde najdete různé obchody a ve vyšších podlažích jsou kancelářské prostory, ale také hotelové pokoje a wellness. Nahoře na terase vznikla prosklená nástavba, z níž je působivý výhled na město. Konají se tu konference, výstavy, různé společenské a kulturní akce.

Víte, že...

... v budově zlínského Obchodního domu se od roku 1934 nacházely zřejmě vůbec první interiérové jezdící schody v Československu?

Velké kino bylo největším promítacím sálem v republice.

Velké kino - další zlínské „nej“

Další z dominant náměstí Práce je Velké kino. Disponovalo 2 264 sedadly a stalo se tak největším kinosálem v republice i v celé střední Evropě.

Budova měla v době otevření dočasně vyřešit potřebu kulturního stánku pro zaměstnance továrny. Architekt budovy František Lýdie Gahura plánoval, že za několik let bude stavba demontována a na jižní straně náměstí vznikne komplex více budov, které se stanou kulturním centrem města. Tyto vize ale nebyly nikdy realizovány. Úctyhodná kapacita návštěvníků nebyla jedinou raritou. Při výstavbě Velkého kina byla poprvé v Československu použita svařovaná ocelová příhradová konstrukce bez pomocných nosníků.

Kino začalo promítat 7. září 1932. Budova ovšem nesloužila jen k filmovým projekcím. Stala se důležitou součástí kulturního vybavení města a multifunkčním sálem. Pořádala se zde i sportovní utkání, koncerty a divadelní představení.

Při spojeneckém náletu v listopadu 1944 bylo kino zasaženo třemi pumami a silně poškozeno. Přesto po provizorní opravě fungovalo ještě dalších sedm desetiletí, každoročně hostilo například věhlasný dětský filmový festival. Až v roce 2016 bylo kvůli narušené statice uzavřeno a dosud čeká na rekonstrukci.

Na prostranství vedle Velkého kina stojí od roku 1950 mohutná postava bronzového *Koželuha* od sochaře Bohumila Jahody. V roce 2018 bylo za jeho zády směrem k hotelu Zlín vysázeno 28 lip při příležitosti stého výročí založení Československa.

Víte, že...

... zlínské Velké kino s kapacitou přes dva tisíce návštěvníků bylo největším kinosálem ve střední Evropě?

Společenský dům nebyl jen hotelem

V srpnu 1931 baťovské závodní noviny otiskly článek s titulkem „Největší hotel v republice staví se ve Zlíně“. Autor návrhu budovy architekt Miroslav Lorenc však po neshodách s vedením ze stavebního oddělení firmy Baťa odešel a stavbu hotelu převzal Vladimír Karfík, který jeho vzhled pozměnil a dodal mu opět oblíbený americký styl.

Název Společenský dům napovídal, že nešlo jen o hotel. Mělo to být kulturní a společenské centrum celého města. V prvních dvou etážích, které byly zpřístupněny před Vánoci roku 1932, se nacházela velkoplošná lidová jídelna i honosnější francouzská restaurace, herní sály se stolním tenisem a kulečnický, kadeřnictví, kavárna s parketem, bufet, přednáškový a divadelní sál.

Další podlaží, otevíraná postupně v následujících měsících, nabízela kromě kanceláří vedení hotelu a ložnic zaměstnanců 300 komfortně zařízených hotelových pokojů různých velikostí pro zhruba 700 hostů. Na střešní terase fungovala kavárna, kde se za vlahých letních večerů tančilo za doprovodu swingových hudebníků.

Společenský dům, přejmenovaný za německé okupace na hotel Viktoria a po druhé světové válce na hotel Moskva, prošel během několika desetiletí řadou úprav. Koncem osmdesátých let byly po stranách přidány dvě mohutné prosklené věže požárních schodišť. Také volná terasa v posledním patře, kdysi sloužící k letním dýchávkům, byla zastavěna.

Jméno Moskva hotelu zůstalo přes mnohé kritické hlasy i po roce 1990. Až po ruské invazi na Ukrajinu v roce 2022 získal hotel současný název Zlín.

Obchodní dům, Společenský dům a Tržnice, zářící dominanty náměstí Práce.

Víte, že...

... někdejší baťovský Společenský dům nesl jméno hotel Moskva až do roku 2022? Během let německé okupace se nazýval hotel Viktoria.

Proslulé prvomájové oslavy

Dnes je náměstí Práce důležitým uzlem veřejné dopravy a významnou silniční křižovatkou. Dříve ale bývalo toto místo daleko živější. V pravidelných intervalech se z tovární brány vyhrnuly tisíce zaměstnanců, nejprve firmy Baťa a později národního podniku Svit, kteří vyráželi za nákupy a zábavou.

Náměstí Práce bývalo také dějištěm velkých shromáždění. Řada pamětníků si jistě vzpomíná na povinné nudné prvomájové průvody plné rudých transparentů, praporů, šustících mávátek a soudruhů na tribunách. Tradice velkolepých oslav Svátku práce ve Zlíně má ovšem o dost starší historii. A jako u mnoha jiných věcí je jejich zlatá éra spojená s firmou Baťa. První baťovský 1. máj se konal v roce 1924 v zahradě kolem vily Tomáše Bati. Později se epicentrem oslav stala továrna.

Ale jak se program i počet účastníků stále zvětšoval, přesunuly se oslavy 1. máje na čerstvě dokončené náměstí Práce. Kvůli této podívané se do Zlína každoročně sjížděly desítky tisíc lidí z celé Moravy.

Nejvelkolepější oslavy Svátku práce se konaly v roce 1937. Jejich vyvrcholením byl návrat šéfa Jana Antonína Bati z obchodní cesty kolem světa. Vše bylo dokonale zinscenováno tak, aby účinek přihlížející doslova ohromil. Náměstí se proměnilo v jeviště zkomponované architektem a scénografem Zdeňkem Rossmannem. Kromě tradičních alegorických vozů, mávátek a záplavy transparentů byla na stěnách okolních výškových budov navíc umístěna úderná propagační hesla.

Po příchodu německých okupantů byl s prvomájovými oslavami konec a po válce se už Svátek práce slavil pochopitelně v režii komunistické strany. Toho už se Tomáš Baťa ovšem nedočkal. Když v červenci 1932 tragicky zahynul, neměl ještě možnost vidět své dílo v plné kráse. Společenský dům ani Velké kino zatím nebyly dokončeny, přesto bylo už tehdy jasné, že se mu navzdory světové hospodářské krizi podařilo vybudovat nový Zlín. Město plné aktivních mladých lidí, nezdolného optimismu a víry v lepší světlé zítřky, kterých lze dosáhnout odvahou a poctivou prací. Město mrakodrapů svítící do tmy svými neony. Takový byl Zlín třicátých let 20. století.

Alegorický vůz v prvomájovém průvodu v roce 1935.

02

Za panem baronem a zlínskými měšťany

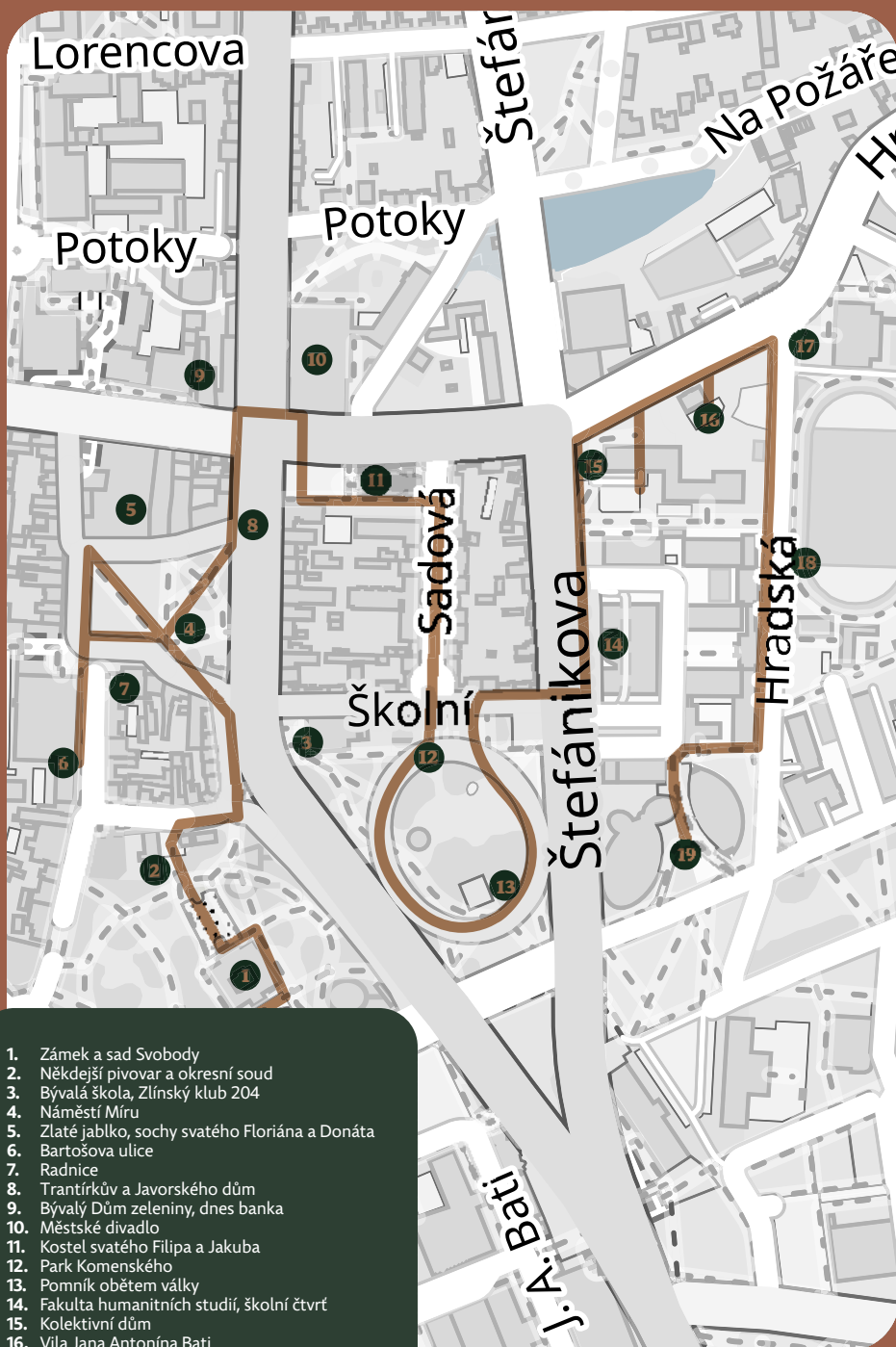
Procházka od zámku přes náměstí, kostel, Kolektivní dům, vilu Jana Antonína Bati, kolem atletického stadionu ke Kongresovému a univerzitnímu centru

Základní informace

Délka procházky: 2,7 km

Začátek: zámecký park (sad Svobody)

Konec: Kongresové a univerzitní centrum (náměstí T. G. Masaryka)

1. Zámek a sad Svobody
2. Někdejší pivovar a okresní soud
3. Bývalá škola, Zlínský klub 204
4. Náměstí Míru
5. Zlaté jablko, sochy svatého Floriána a Donáta
6. Bartošova ulice
7. Radnice
8. Trantírkův a Javorského dům
9. Bývalý Dům zeleniny, dnes banka
10. Městské divadlo
11. Kostel svatého Filipa a Jakuba
12. Park Komenského
13. Pomník obětem války
14. Fakulta humanitních studií, školní čtvrť
15. Kolektivní dům
16. Vila Jana Antonína Bati
17. Budova lázní
18. Atletický stadion se sochou Emila Zátopka
19. Kongresové a univerzitní centrum

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Procházky Zlínem***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.